

ALTAFULLA I LES DESAMORTITZACIONS VUITCENTISTES

1. CONSIDERACIONS GENERALS ENTORN DE LA DESAMORTITZACIÓ

Entenem per desamortització l'acte jurídic pel qual els béns amortitzats o de mà morta, que eren inalienables per prescripció legal, tornen a adquirir la condició de lliures, és a dir, de vendibles. També podem dir que hom dóna el nom de desamortització a les disposicions que el poder polític ha anat promulgant per tal de restituir al mercat de compra-venda la propietat acumulada en les mans mortes. La desamortització implica, per als propietaris dels béns desamortitzats, la pèrdua de llurs propietats les quals passen a l'Estat qui, com a nou posseïdor, pot vendre-les a particulars en qualitat de béns lliures.

En el panorama de l'Estat espanyol vuitcentista hom troba quatre fases de desamortització. La primera es produí l'any 1798. La segona tingué lloc durant el trienni liberal (1820-23). El ministre Mendizàbal impulsà la tercera, l'any 1836; mentre que Pasqual Madoz fou el promotor, l'any 1855, de la quarta i darrera.

Les tres primeres desamortitzacions afectaren fonamentalment les possessions de l'Església, al temps que la darrera, sense deixar d'emparar-se dels béns eclesiàstics, s'abocà damunt del patrimoni de les corporacions civils.

La primera desamortització fou conseqüència de l'aplicació del decret del 19 de setembre del 1798, promulgat per Carles IV, que disposava que fossin alienats els béns arrels dels hospitals, hospicis, cases de misericòrdia, de reclusió, d'expòsits, confraries, memòries, obres pies i patronats de legs¹.

1. Novísima Recopilación, Llei 22, títol 5, Llibre 1.

La segona es produí de resultes del decret de l'1 d'octubre del 1820 que suprimia els monestirs dels ordes monacals, els canonges regulars, els convents dels ordes militars, els de Sant Joan de Déu, dels Betlemites i els hospitalers de qualsevol classe, i disposava, en l'article 23, l'aplicació dels béns mobles o immobles dels monestirs, convents i col·legis suprimits, al crèdit públic.

Els decrets del 19 de febrer del 1836 i del 2 de setembre del 1841 legalitzaren, respectivament, l'apropiació per l'Estat dels béns del clergat regular i del secular, i permeteren l'entrada en el mercat immobiliari, en qualitat de béns estatals, d'un nombre ingent de propietats².

La darrera fase desamortitzadora la possibilità la llei de l'1 de maig del 1855 en declarar en estat de venda tots els predis rústics i urbans, com també els censos i censals, pertanyents a l'Estat, al Clergat, als ordes militars, a les confraries, obres pies i santuaris, a l'infant Carles, als propis dels pobles, a la beneficència i a la instrucció pública. Aquesta llei, pel fet de derogar totes les disposicions anteriors que, d'alguna manera, la podien contradir, passà a ser el text legal desamortitzador per excel·lència³.

2. FONTS UTILITZADES

Per a la realització d'aquest treball han estat emprades tres fonts documentals: els butlletins oficials de la província de Tarragona, els inventaris de la Delegació d'Hisenda de Tarragona i els protocols notariaus.

Del «Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona» (BOPT) s'han consultat les col·leccions dels arxius Municipal i de la Diputació de Tarragona, per tal de tenir una informació més completa sobre les finques posades en subhasta, ja que, a causa d'anar els fulls solts i incorporats als exemplars del butlletí, se n'han perdut més d'un. Els butlletins oficials, a més dels anuncis de les propietats en venda, ofereixen tota una munió de Reials ordres, instruccions, disposicions,

2. El procés desamortitzador provocat per ambdues lleis a les comarques meridionals de Catalunya el podeu trobar explicat a *La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona (1835-1845)* (Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1979), ps. 125-149.

3. Una visió més àmplia la podeu trobar a *La desamortització del Bienni Progressista a la província de Tarragona (1855-1856)* (Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1983).

circulars, avisos, arrendaments, relació de compradors, etc., de manera que, tot plegat, els converteix en font importantíssima per a l'investigador.

La segon font la constitueixen els quatre inventaris de béns estatals de la Delegació d'Hisenda de Tarragona —ara servats a l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona (AHPT)—. Són quatre volums apaïssats de 31 per 44 centímetres. El primer té 248 folis i hi figuren inventariats els béns estatals que quedaven per alienar l'any 1851. El segon inventari conté 256 folis en els quals s'han registrat les finques urbanes declarades en venda per la llei del 1er. de maig del 1855; mentre que als volums tercer i quart, de 107 i 200 folis, respectivament, consten les relacions de les finques venudes i per vendre provinents del Clergat, Estat i Corporacions. Els inventaris contenen una abundor considerable de dades: tipus de finca, nom de l'antic propietari, lloc d'ubicació, límits, arrendaments, dates de la subhasta i de la rematada, nom del comprador, aclariments varis, etc., però, a despit de la informació tan generosa que proporcionen, no són cent per cent fiables, per la qual cosa els utilitzem com a complement de dades o bé com a succedanis d'informació de més qualitat.

De totes les fonts que poden ser emprades per tirar endavant un estudi de la desamortització, la millor, i això sense cap mena de dubte, és la constituïda pels protocols notariais. Les escriptures notariais permeten conèixer la descripció de la finca, la taxació i capitalització, els preus de subhasta i de remat, les dates de subhasta i d'adjudicació, els homes de palla que intervingueren en l'operació alienadora, el nom, professió, lloc de naixença i residència del comprador, etc. Els protocols notariais que contenen les escriptures de venda dels béns estatals estan dipositats fins el 1865, a l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona, però, d'aquest any endavant, es conserven a l'Arxiu del Notariat; aquesta circumstància no en permet la consulta i impedeix cloure la investigació de la desamortització a les comarques tarragonines, ja que ens deixa mancats d'elements importantíssims referits als testaferros, compradors, com també a les sumes de diners invertides en la darrera fase de la desamortització Madoz.

3. ELS BÉNS INCORPORATS A L'ESTAT

Les lleis desamortitzadores del vuit-cents convertiren l'Estat en propietari d'una sèrie de finques situades als termes d'Altafulla i Torredembarra, els antics propietaris de les quals havien estat el clergat parroquial d'Altafulla i el municipi altafullenc.

L'Estat, en total, s'incorporà un corral, quatre cases i quasi nou jornals de terra. Aquests béns, segons l'origen de la propietat, es distribueixen de la manera següent:

Clergat - rústica

- 1 (1) 3 jornals, secà i vinya; partida dels Munts, de Torredembarra ⁴.
- 2 (2) 1 36/100 jornals; partida de la Rasa ⁵.

Clergat - urbana

- 1 (3) Casa, c/ Barceloneta núm. 23 ⁶.
- 2 (4) Casa, c/ Dalt núm. 15 ⁷.

Propis - rústica

- 1 (5) 15/100 jornal, campà i secà ⁸.
- 2 (6) 4 20/100 jornals, sembradura, oliveres i garriga; partida de Sant Antoni ⁹.

Propis - urbana

- 1 (7) Casa i corral, pça. del Pou ¹⁰.
- 2 (8) Casa, c/ Major ¹¹.
- 3 (9) Corral ¹².

Les finques agràries de la parròquia estaven ubicades, respectivament a la part dels Munts corresponent a Torredembarra i a la partida de la Rasa. La primera era de sembradura de secà i vinya, mentre que ignorem el tipus de conreu de les 83 àrees de la segona.

El primer dels dos immobles del clergat secular altafullenc era una casa de planta baixa, amb cisterna, corral i hort, situada a la Barceloneta; tenia una superfície de 189 metres i 10 centímetres, dels quals, 66 metres i 80 centímetres corresponien a la casa, i la resta, al corral i a l'hort. L'any 1856 limitava al N. amb una casa de Jaume Boronat, al S. amb el carrer, a l'E. amb propietats de Pere Plana i a l'O. amb les de Pere Camps. Mentre que el segon era una casa al carrer de Dalt.

4. AHPT. Inventari I, núm. 1.054, f. 185.

5. AHPT. Inventari I, núm. 1.444, f. 221.

6. AHPT. Inventari II, núm. 221, f. 107.

7. AHPT. Inventari II, núm. 244, f. 109.

8. AHPT. Man. Not., 1021, f. 1553.

9. AHPT. Caixa 1218, f. 2398.

10. BOPT. Núm. 53, 2-5-1860. AHPT. Inventari II, núm. 133, f. 10.

11. AHPT. Inventari II, núm. 134, f. 10.

12. AHPT. Inventari II, núm. 135, f. 10.

Els béns rústics del comú altafullenc es reduïen a dues finques. La primera, de 15/100 de jornal, era coneguda com el «Tros del Nunci», i limitava, al N. amb el corral de la vila, al S. i a l'E. amb un camí veinal i a l'O. amb terres de Pere Soler. La finca segona no era altra que els terrenys que envoltaven l'ermita de Sant Antoni, els quals limitaven al N. amb els de Pere Soler i altres propietaris, a l'E. amb els de Jaume Espina i al S. amb Josep Balcells i altres; dels seus 4 20/100 jornals, 70/100 eren de sembradura i oliveres, mentre que la resta estaven ocupats per la garriga.

La primera casa dels béns de propis era l'edifici de la carnisseria, bastit al costat de la Casa de la Vila i damunt d'un solar de 29 metres i 18 centímetres quadrats. Aquesta casa es comunicava amb un corral cobert, de 322 pams quadrats, conegut com el «Corralet de les cabres». Tant la casa com el corral tenien la porta d'entrada per sota del porxo de l'edifici de l'Ajuntament.

La segona casa del municipi s'aixecava al carrer Major, damunt d'un solar de 52 metres i 32 centímetres quadrats, i era coneguda com la «Casa vella de la Vila». Aleshores, limitava al N. amb el carrer, al S. amb Josep Marquès, a l'E. amb Pere Gibert, i a l'O. amb N. Changuet, de Tarragona. La planta baixa servia com a presó, mentre que els pisos eren utilitzats com a escola.

El corral, conegut com el «Corral de la Vila», s'ubicava extramurs de la població i ocupava una superfície de 12.900 pams quadrats. Al N. i a l'O. limitava amb propietats de Pere Soler, al S. amb el «Tros del Nunci» i a l'E. amb el camí veinal. Una part del corral estava cobert.

4. L'OPERACIÓ ALIENADORA

La finca de la rectoria, situada a la partida dels Munts, fou venuda l'any 1869¹³ al temps que la ubicada a la de la Rasa va ser rematada el 14 de desembre del 1887 a favor de Paulí Boyer, però possiblement no arribà a ser adjudicada¹⁴.

La subhasta de la casa de la Barceloneta tingué lloc el 23 de juny del 1869 i, pel que sembla, assolí el remat tot i que ignorem qui l'aconseguí¹⁵. L'altra casa procedent del clergat secular altafullenc no fou venuda.

13. AHPT. Inventari I, núm. 1054, f. 185.

14. AHPT. Inventari I, f. 221.

15. BOPT. Suplement del 21-5-1869.

El «Tros del Nunci» fou rematat el 9 de setembre del 1859 i adjudicat el dia 10 de novembre del mateix any per 1.010 rals ¹⁶. Idèntica sort tingueren les terres de l'ermita de Sant Antoni, ja que, subhastades el 16 de gener del 1860, foren adjudicades el 15 de març del 1860 ¹⁷.

La subhasta de la carnisseria de la plaça del Pou tingué lloc el 19 de maig del 1860 i aconseguí comprador, el qual entrà en possessió de la finca el 12 d'octubre del mateix any ¹⁸.

L'antic ajuntament del carrer Major fou subhastat tres vegades, la darrera el 20 d'octubre del 1860 ¹⁹, però no aconseguí comprador ²⁰.

El que sí que resultà venut fou el corral de la vila: subhastat el 22 de setembre del 1859, fou adjudicat al cap de 49 dies ²¹.

5. ELS COMPRADORS

Agustí Andreu fou l'adquiridor de la finca de la rectoria, a la partida dels Munts ²².

Gregori Oliva, veí de Tarragona i administrador del marquès de Tamarit, fou el licitador en la subhasta del «Tros del Nunci», però no actuava per a ell sinó com a home de palla del marquès a qui cedi la propietat un cop comprada per 1.010 rals ²³.

Les terres de l'ermita les féu seves Pere Oliva i Font, advocat, veí de Tarragona, per 450 rals i amb l'obligació de respectar el camí veïnal de l'ermita, la plaça situada al seu davant i un ròdol de 60 pams entorn de la construcció ²⁴. Pere Oliva havia nat a Altafulla i era fill de Gregori Oliva.

La carnisseria fou adjudicada, per 3.605 rals, a favor de Josep Marquès i Virgili, hisendat resident a Tarragona però nat a Tamarit ²⁵, el qual també comprà el «Corral de la Vila» per 2.162 rals ²⁶. El Marquès no retingué per a ell la carnisseria ja que la cedi a Pere Boronat i Socias, pastor, fill de Tamarit, però veí d'Altafulla ²⁷.

16. AHPT. Man. Not., 1021, escriptura 261.

17. AHPT. Caixa 1218, escriptura 329.

18. AHPT. Caixa 1221, escriptura 691.

19. BOPT. Núm. 116, 26-9-1860.

20. Confirma la no alienació el fet que, l'any 1884, la Corporació Municipal la inspeccionés per tal d'instalar-hi l'hospital dels afectats pel còlera.

21. AHPT. Man. Not., 1020, escriptura 74.

22. AHPT. Inventari I, f. 18⁵.

23. AHPT. Man. Not., 1021, escriptura 261, f. 1553.

24. AHPT. Caixa 1218, escriptura 329, f. 2398.

25. AHPT. Caixa 1221, escriptura 691, f. 4535.

26. AHPT. Man. Not., 1020, escriptura 74.

27. AHPT. Caixa 1221, escriptura 695.

6. CONCLUSIONS

Els béns del clergat i de propis a Altafulla eren poc importants.

Del total de propietats incorporades a l'Estat —un corral, quatre cases i quasi nou jornals— només foren venudes tres de les quatre finques rústiques, dues de les quatre cases i el corral.

L'alienació de les propietats ubicades al terme altafullenc proporcionà a l'Estat la poc remarcable quantitat de 7.217 rals, als quals cal afegir el preu de la casa de la Barceloneta.

SALVADOR-J. ROVIRA I GÓMEZ